

УДК 343.2:340.5

В. О. Гацелюк

**ПРИПИНЕННЯ ГРОМАДЯНСТВА ОСОБИ
ВНАСЛІДОК УЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНУ ЯК ЗАХІД
КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ХАРАКТЕРУ DE LEGE
FERENDA (У СВІТЛІ ЗАКОРДОННОГО ДОСВІДУ)**

Статтю присвячено аналізу перспектив запровадження інституту припинення громадянства особи внаслідок учинення нею злочину. Доводиться, що в запропонованому законопроекті реєстр № 1297 у вигляді припинення громадянства не повною мірою володіє рисами заходів кримінально-правового характеру, які передбачені чинним кримінальним законодавством. Зроблено висновок, що загроза застосування припинення громадянства може суттєво вплинути на результати криміналізації, проте запропонований крок підвищує ризик порушення міжнародно-правових зобов'язань у сфері прав людини.

Ключові слова: *припинення громадянства, криміналізація, заходи кримінально-правового характеру.*

Стаття посвячена аналізу перспектив введіння інституту прекращення гражданства лица вследствие совершения им преступления. Доказывается, что в предложенном законопроекте реестр № 1297 в виде прекращения гражданства не в полной мере обладает чертами мер уголовно-правового характера, которые предусмотрены действующим уголовным законодательством. Сделан вывод о том, что угроза применения прекращения гражданства может существенно повлиять на результаты криминализации, однако предложенный шаг повышает риск нарушения международно-правовых обязательств в сфере прав человека.

Ключевые слова: *прекращение гражданства, криминализация, меры уголовно-правового воздействия.*

The Article dedicated to the perspectives for the cease of citizenship (as a form of liability for commitment of certain types of crimes) procedure introduction in the national system of criminal law. It is opined, that the cease of citizenship instruments, proposed by the Draft Law № 1297, is not fully refers to and conforms with the features of criminal sanctions as envisaged in contemporary criminal law. It is also concluded that the loss of citizenship threat though may significantly improve the criminalization practical effect and effectiveness, at the same time could be not in full conformity with the international standards and commitments of Ukraine.

Key words: *cease of citizenship, criminalization, criminal sanctions*

Конституція України у статті 25 недвозначно визначає, що громадянин України не може бути позбавлений громадянства. Разом із тим, Закон України “Про громадянство” [1] містить інститут припинення громадянства. Так, громадянство України припиняється: 1) унаслідок виходу

з громадянства України; 2) унаслідок втрати громадянства України; 3) за підставами, передбаченими міжнародними договорами України.

Особливої уваги в контексті ідей про припинення громадянства окремих злочинців заслуговує інститут втрати громадянства. Підставами для втрати громадянства України є: 1) добровільне набуття громадянином України громадянства іншої держави, якщо на момент такого набуття він досяг повноліття¹; 2) набуття особою громадянства України внаслідок обману, свідомого подання неправдивих відомостей або фальшивих документів; 3) добровільний вступ на військову службу іншої держави, яка відповідно до законодавства цієї держави не є військовим обов'язком чи альтернативною (невійськовою) службою.

При цьому важливо, що такі підстави, як добровільне набуття іншого громадянства і вступ на військову службу іншої держави не застосовуються, якщо внаслідок цього громадянин України стане особою без громадянства. Датою припинення громадянства України у цих випадках є дата видання відповідного указу Президента України, тобто зазначена процедура перебуває у площині конституційного права.

Також законодавство України про громадянство ґрунтується на принципі запобігання виникненню випадків безгромадянства.

Зауважимо, що спроби “перекинути місток” між кримінальним та конституційним правом уже було зроблено в недалекому минулому. Так, починаючи з 2008 року, парламент України розглядав законопроекти ініціативи, спрямовані на криміналізацію ухилення від повідомлення про наявність подвійного громадянства. Фактично, це була спроба зменшити ризик зовнішньої агресії, оскільки у ЗМІ було широко поширено думку про декларовані утиски громадян однієї з пострадянських держав на те-

¹ Добровільним набуттям громадянства іншої держави вважаються всі випадки, коли громадянин України для набуття громадянства іншої держави повинен був звертатися із заявою чи клопотанням про таке набуття відповідно до порядку, встановленого національним законодавством держави, громадянство якої набуто. Не вважаються добровільним набуттям іншого громадянства такі випадки: а) одночасне набуття дитиною за народженням громадянства України та громадянства іншої держави чи держав; б) набуття дитиною, яка є громадянином України, громадянства своїх усиновителів унаслідок усиновлення її іноземцями; в) автоматичне набуття громадянином України іншого громадянства внаслідок одруження з іноземцем; г) автоматичне набуття громадянином України, який досяг повноліття, іншого громадянства внаслідок застосування законодавства про громадянство іноземної держави, якщо такий громадянин України не отримав документ, що підтверджує наявність у нього громадянства іншої держави.

риторії іншої як підставу для агресії з боку держави громадян, права яких були нібито порушені поза її межами¹.

У 2014 році гостра суспільно-політична ситуація в Україні призвела до формування суспільного запиту на підвищення інтенсивності кримінально-правового регулювання відносин, пов'язаних із захистом державності від внутрішніх загроз [2]. У цьому контексті паралельно із "традиційним" підвищенням рівня кримінально-правових санкцій та "клонунням" спеціальних кримінально-правових норм у Розділі I Особливої частини, на розгляд у парламент було подано законодавчу ініціативу, яка дещо по-новому висвітлює проблематику громадянства в кримінальному праві, пропонуючи припинити громадянство певних осіб у зв'язку з учиненням злочину.

Ця ідея заслуговує на увагу в двох площинах: 1) у контексті впливу на розуміння місця заходів кримінально-правового характеру в процесі криміналізації суспільно небезпечних діянь та впливу на її наслідки; 2) у межах розвитку самого інституту заходів кримінально-правового характеру як відносно нового інституту кримінального права України.

Що стосується заходів кримінально-правового характеру (впливу), то вони в тій чи іншій формі були досліджені в працях таких учених, як Берзін П.С. [3], Горбачова І.М. [4], Книженко О.О. [6], Козаченко О.В. [7], Куц В.М. [8], Палій М.В. та Назимко Є.С. [9], Пунігов О.С. [10], Сотніченко В.С. [11], Фріс П.Л. [12], Шпіляревич В.В. [13] та інші, а також в одній із праць автора [5].

Утім, ця проблематика залишається актуальною, зокрема через тенденцію вирішення численних суспільних проблем кримінально-правовими засобами, яка останнім часом посилюється.

Отже, проект Закону України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо припинення громадянства України осіб, котрі вчинили злочини проти основ національної безпеки України" (реєстраційний №1297 [14]), далі – "Проект", передбачає внесення до Кримінального кодексу України таких змін: 1) Розділ XIV Загальної частини "Інші заходи кримінально-правового характеру" доповнити статтею 91-1 такого змісту:

"Стаття 91-1. Припинення громадянства внаслідок учинення злочину проти основ національної безпеки України

1. Судом може бути припинено громадянство особи, яка є громадянином України й учинила злочин, передбачений статтями 109 – 114-1 цього Кодексу.

2. Громадянство особи припиняється в порядку, установленому Законом України "Про громадянство України".

¹ Один із законопроектів навіть був прийнятий як закон, але отримав вето і досі перебуває на розгляді парламенту в цьому статусі.

3. Громадянство особи, припинене на підставі цієї статті, не може бути поновлене раніше, ніж через десять років із дня його припинення”.

Крім того, у санкціях статей 109 – 114-1 пропонується додати слова “з припиненням громадянства України”.

Механізм припинення громадянства розкривається в запропонованій статті 29-1 КВК України:

“1. Суд, який постановив вирок про припинення громадянства України засудженого, після набрання вироком законної сили направляє його копію центральному органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері громадянства.

2. Після отримання копії вироку, яким припинено громадянство України засудженого, центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері громадянства, надсилає подання про припинення громадянства України засудженого на розгляд Комісії при Президентові України з питань громадянства.

3. Центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері громадянства протягом місяця з дня одержання копії вироку сповіщає суд, який постановив вирок, про стан його виконання”.

Нарешті, у змінах до Закону України “Про громадянство” пропонується встановити, що підставою для припинення громадянства України є набуття законної сили вироку суду щодо особи, засудженої за вчинення злочину проти основ національної безпеки України, яким громадянство цієї особи припинено. Датою припинення громадянства України є дата видання відповідного указу Президента України”¹. **Слід додати також, що відповідні пропозиції містяться в матеріалах загальнодержавних ЗМІ², і це додатково свідчить про актуальність цієї проблематики та потребу у визначенні доцільності такого законодавчого кроку.**

Перш за все, варто взяти до уваги міжнародно-правові стандарти, які визначають поточні риси інституту громадянства в Україні в контексті логіки законопроекту³.

Зокрема, Загальна декларація прав людини у статті 15 визначає, що: ...Ніхто **не може бути безпідставно позбавлений громадянства** або права змінити своє громадянство.

Європейська конвенція про громадянство, учасницею якої є Україна, містить такі важливі в контексті законопроекту норми:

¹ Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо припинення громадянства України осіб, котрі вчинили злочини проти основ національної безпеки України // http://w1.l1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=52759.

² Див., наприклад: https://www.youtube.com/watch?v=j_sBvQw0oG8&feature=youtu.be.

³ Жирним шрифтом будуть виділені найбільш важливі положення.

“Стаття 4. Принципи

Правила кожної держави-учасниці, які стосуються громадянства, ґрунтуються на таких принципах:

...b) **безгромадянства слід уникати;**

c) жодна особа **не може бути безпідставно позбавлена** громадянства.

Стаття 7. Утрата громадянства *ex lege* або на ініціативу держави-учасниці

1. Держава-учасниця **не може передбачати у своєму внутрішньо-державному праві втрату її громадянства *ex lege* або на ініціативу самої держави-учасниці, за винятком таких випадків:**

a) добровільне набуття іншого громадянства;

b) набуття громадянства держави-учасниці внаслідок шахрайських дій, подання неправдивих відомостей або приховування будь-якого суттєвого факту, що стосується заявника;

c) добровільна служба в іноземному військовому формуванні;

d) **поведінка, яка серйозно зашкодить життєво важливим інтересам держави-учасниці; ...**

3. Держава-учасниця **не може передбачати у своєму внутрішньо-державному праві втрату її громадянства згідно з пунктами 1 і 2 цієї статті, якщо відповідна особа стане внаслідок цього особою без громадянства, за винятком випадків, зазначених у підпункті “b” пункту 1 цієї статті”.**

Крім того, з прийняттям Закону України від 11.01.2013 року № 22-VII [15] Україна приєдналася до Конвенції про скорочення безгромадянства, яка містить такі релевантні положення:

“Стаття 8.

1. **Договірна Держава не позбавляє особу її громадянства, якщо таке позбавлення зробило б цю особу апатридом.**

2. Незважаючи на положення частини 1 цієї статті, особа може бути позбавлена громадянства Договірної Держави:

(a) за таких обставин, за яких втрата громадянства допускається відповідно до частин 4 і 5 статті 7¹;

(b) якщо громадянство було набуто в результаті повідомлення помилкових відомостей або обману.

¹ ...4. Натуралізована особа може втратити громадянство внаслідок проживання за кордоном протягом установленого законодавством відповідної Договірної Держави строку, який не повинен бути меншим ніж сім послідовних років, якщо не заявить належному органу влади про своє бажання зберегти своє громадянство.

5. Що стосується громадянина Договірної Держави, народженого за межами території цієї Держави, то законодавство цієї Держави може обумовити збереження цим громадянином свого громадянства по закінченню одного року після досягнення ним повноліття за умови проживання у цей час на території цієї Держави або реєстрації в належному органі влади.

3. Незважаючи на положення частини 1 цієї статті, Договірна Держава може зберігати право позбавити особу свого громадянства, **якщо під час підписання, ратифікації або приєднання** вона вкаже¹, що залишає за собою право позбавляти громадянства з однієї або декількох таких підстав, що існували в цей час в її національному законодавстві:

а) якщо всупереч своєму обов'язку бути вірною цій Договірній Державі відповідна особа,

(i) ігнорує пряму заборону з боку Договірної Держави, надавала або продовжує надавати послуги іншій Державі, або одержала чи продовжує одержувати винагороду від іншої Держави, або

(ii) **поводиться таким чином, що завдає серйозної шкоди життєвим інтересам цієї Держави;**

б) якщо відповідна особа присягнула на вірність або зробила формальну заяву про вірність іншій Державі чи надала певні докази свого наміру відмовитися від вірності цій Договірній Державі.

4. Жодна Договірна Держава не здійснює право позбавлення громадянства, яке допускається відповідно до частини 2 або 3 цієї статті, інакше як відповідно до закону, що передбачає для відповідної особи право на справедливий розгляд справи судом або іншою незалежною установою.

Узагальнюючи наведене вище, варто зробити висновки.

Попри встановлену Конституцією України та чинним законодавством заборону позбавлення громадянства громадянина України (це відповідає її міжнародно-правовим зобов'язанням), Закон України "Про громадянство"² містить інститут припинення громадянства, різновидами якого є вихід з громадянства та його втрата².

Аналіз змісту обох цих підстав свідчить, що вони передбачають певну свідому поведінку особи, спрямовану на припинення чи викривлення її політико-правового зв'язку з державою, який є суттю інституту громадянства (вихід із громадянства, добровільне набуття громадянином України громадянства іншої держави, застосування обману при натуралізації, вступ на військову службу іншої держави).

Таким чином, можна дійти висновку, що інститут припинення громадянства (у тому числі у формі його втрати) на відміну від інституту позбавлення громадянства передбачає певний рівень пропорційності між діями особи та правовими наслідками у формі припинення громадянст-

¹ Україна приєдналася до Конвенції без застережень.

² Тут свідомо не розглядаються підстави припинення громадянства, передбачені міжнародними договорами (ч. 3 статті 17 Закону України "Про громадянство"), оскільки це не стосується предмета законопроекту.

ва. Цей крок з боку держави фактично юридично закріплює стан речей, який об'єктивно складається внаслідок поведінки особи.

Отже, конституційну заборону (на позбавлення громадянства) слід розглядати в тому контексті, що вона стосується тих дій держави з приводу анулювання громадянства, які відбуваються за її ініціативою та не є реакцією на певну поведінку громадянина, спрямовану на зміну змісту політико-правового зв'язку між ним та державою.

У цьому контексті виглядає сумнівною пропозиція розглядати в межах інституту припинення громадянства його скасування внаслідок учинення особою злочину, навіть такого, як спроба насильницької зміни чи повалення конституційного ладу (ст. 109 КК). Ці дії необов'язково свідчать про бажання припинити вказаний політико-правовий зв'язок між особою та державою і скасування громадянства в таких ситуаціях набуває ознак позбавлення громадянства.

Чинний на сьогодні масив міжнародно-правових зобов'язань України свідчить про те, що Україна не може передбачати у своєму внутрішньодержавному праві втрату її громадянства внаслідок поведінки, яка серйозно зашкоджує життєво важливим її інтересам, якщо відповідна особа стане внаслідок цього особою без громадянства.

Крім того, останній із ратифікованих міжнародно-правових актів у цій сфері, Конвенція про скорочення безгромадянства, вимагає для відповідної особи право на справедливий розгляд справи судом або іншою незалежною установою відповідного питання. Утім, на момент ратифікації цієї Конвенції Україна не мала в національному законодавстві положень, які пропонуються проектом (щодо припинення громадянства внаслідок учинення злочину), і, відповідно, не може скористатися правом на їх збереження, передбачене ч. 3 статті 8 Конвенції.

З урахуванням цього, виходячи зі змісту законопроекту в контексті чинного законодавства, при розгляді законопроекту варто взяти до уваги, серед іншого, таке:

1) Залишається невизначеною правова природа інституту припинення громадянства внаслідок учинення злочину проти основ національної безпеки України.

Формальне поміщення відповідної норми до Розділу XIV Загальної частини КК "Інші заходи кримінально-правового характеру" не видається достатнім для однозначного висновку про належність відповідного механізму виключно до засобів кримінального права, створюючи певний міжгалузевий інститут. Зокрема, інші, відомі станом на сьогодні, заходи кримінально-правового характеру застосовуються саме судом при винесенні обвинувального вироку.

Як видно з проекту, автори схилиються до моделі, відповідно до якої припинення громадянства внаслідок учинення злочину набуватиме рис спеціально-правового наслідку наявності в особи судимості за вчинення певного злочину¹.

2) Проект містить, з одного боку, дискреційне повноваження суду припинити громадянство ("Судом може бути припинено громадянство особи, яка є громадянином України й учинила злочин, передбачений статтями 109 – 114-1 цього Кодексу"), а, з іншого – імперативну норму про обов'язкове припинення громадянства – у санкціях відповідних статей КК (наприклад – "У статті 109: в абзаці другому частини першої після слів "до десяти років" додати слова "з припиненням громадянства України").

3) За проектом (запропонована стаття 91-1 КК) громадянство припиняє суд, проте, проект у цій же нормі закріплює, що "громадянство особи припиняється в порядку, установленому Законом України "Про громадянство України" та містить зміни до цього Закону, який і в чинній, і в запропонованій редакції визначає, що це компетенція Президента України. Це право закріплене за Президентом і Конституцією України (п. 26 статті 106).

4) Проект фактично створює нову підставу припинення громадянства ("Припинення громадянства України внаслідок учинення злочину проти основ національної безпеки України"), проте не пропонується змін до статті 17 Закону, яка встановлює вичерпний перелік підстав припинення громадянства України.

5) Проект не робить різниці між натуралізованими громадянами, та особами, які набули громадянство за народженням.

Що стосується іноземного досвіду, Жерар Рене де Грут, Маартен Вінк та Ізольда Хонохан зазначають, що значно менше уваги приділяється втраті громадянства, аніж його набуттю, у той час, коли втрата громадянства є важливим аспектом цього правового інституту. Є чимало шляхів, за якими таке може відбутися. Громадянство може бути втрачене у випадках, коли держава передбачає припинення² чи позбавлення³ громадянства ("lapse or withdrawal of citizenship") за певних умов або коли особа добровільно відмовляється від нього.

Основною причиною втрати громадянства є відсутність справжнього зв'язку особи та держави, наприклад, у випадку постійного проживання за кордоном. Багато актів законодавства про громадянство також перед-

¹ Про наслідки судимості в чинному законодавстві див детальніше [16].

² Автоматичний процес.

³ За рішенням держави.

бачають його втрату з причин установлення факту використання обману при його отриманні. Деякі держави практикують позбавлення громадянства осіб, поведінка яких демонструє нелояльність до держави.

Зокрема, законодавство 14 з досліджених авторами 33 європейських країн передбачає втрату громадянства внаслідок поведінки, яка порушує інтереси держави (Бельгія, Болгарія, Кіпр, Данія, Естонія, Франція, Ірландія, Литва, Мальта, Молдова, Румунія, Словенія, Швейцарія та Велика Британія). У восьми країнах (Бельгія, Болгарія, Естонія, Франція [17], Ірландія, Литва, Мальта та Швейцарія) це стосується лише натуралізованих громадян. У семи країнах немає вимоги про уникнення при втраті громадянства статусу особи без громадянства (Австрія, Бельгія, Естонія, Ірландія, Литва, Мальта та Швейцарія). Учені зазначають, що ці норми виглядають проблематичними, оскільки містять широке поле для дискреції, хоча й не застосовуються часто.

При цьому, не уточнюється, чи перелічені вище заходи перебувають у межах кримінального права, але підкреслюється, що однією з тенденцій наразі є надання втраті громадянства характеру кримінально-правової санкції за вчинення тяжких злочинів та тероризм. У Великій Британії, наприклад, з 2003 року підданства можуть бути позбавлені власники подвійного громадянства, що вчинили злочини, які спричинили суттєву шкоду національним інтересам, а з 2006 року це може статися, якщо це відповідає інтересам захисту суспільного блага. Законодавство, запроваджене у 2010 році Нідерландами, дозволяє позбавлення за рішенням офіційної особи громадянства осіб з подвійним громадянством, які вчинили злочини, якими спричинено шкоду державним інтересам. Улітку 2010 року уряд Франції запропонував додати напад на поліцейського чи державного службовця до дій, що шкодять національним інтересам та є підставою для позбавлення громадянства натуралізованих осіб [18].

Разом із тим, у 2014 році у Великій Британії знову розглядалося це питання й експерти зауважили, що позбавлення громадянства, яке веде до виникнення статусу апатриду, є небажаним, оскільки це:

- суперечить Конвенції 1961 року;
- призведе до відповідальності Сполученого Королівства перед іншими державами (зокрема, Велика Британія не зможе депортувати таку особу до іншої країни, якщо остання чітко не висловила згоду на її прийняття; також Велика Британія не зможе відмовити у пропуску на свою територію особи, яка була позбавлена її громадянства під час перебування на території іншої країни);
- позбавлення особи громадянства може порушити її права, гарантовані Європейською конвенцією про захист прав людини та основопо-

ложних свобод; такий крок не означає припинення юрисдикції держави щодо цієї особи для цілей застосування Конвенції;

– позбавлення особи громадянства внаслідок учинення злочинів, у тому числі тероризму, може порушити міжнародно-правові обов'язки країни щодо припинення та належного розслідування таких злочинів;

– позбавлення особи громадянства зробить неможливим ефективну участь держави при розгляді питання про захист цієї особи Комісаром ООН у справах біженців чи надання їй статусу біженця.

Крім того, при розгляді питання про позбавлення особи громадянства мають бути враховані численні правові наслідки для пов'язаних з нею осіб, передусім дітей [19]¹. Отже, *позбавлення громадянства внаслідок учинення злочину не є адекватною альтернативою належного притягнення особи до відповідальності*. Громадянство є не привілеєм, а захищеним правовим статусом. У той же час, у контексті сучасного світу позбавлення громадянства набуває рис кримінально-правової санкції, яка, утім, накладається поза належним судовим процесом, ретельним і відкритим дослідженням доказів, без можливості ефективного захисту [20].

Зауважимо, що дискусія з цього приводу у Великій Британії триває й голова Уряду, відповідаючи на запитання лідера опозиції, зазначив, що він розглядає можливість запровадження інституту позбавлення громадянства осіб, які є громадянами від народження [21]. У свою чергу, такий підхід піддається обґрунтованій критиці [22] з огляду на описані вище аргументи.

Британській Уряд посилається на застереження, зроблені під час ратифікації Конвенції 1961 року та відсутність планів щодо приєднання до Європейської конвенції про громадянство, а також підкреслює, що це стосується лише найбільш серйозних справ, *виключно натуралізованих громадян* та передбачає можливість апеляції [23].

Варто також підкреслити, що в разі, коли головною кінцевою метою позбавлення громадянства є видворення особи з території країни, таке позбавлення з точки зору міжнародного права є свавільним [24].

В Угорщині відповідно до Закону про громадянство 1993 року втратити громадянство внаслідок нелояльних до держави дій (у тому числі злочину), учинених після його отримання, неможливо [25].

У ФРН Конституція забороняє денатуралізацію, якщо інше не вказано в законі та це не веде до статусу апатрида. Разом з тим, закон дозволяє анулювати адміністративний акт надання статусу громадянина, якщо

¹ Зокрема, у ФРН у разі втрати громадянства батьками дитини, якій виповнилося більше ніж 5 років, не має наслідком втрату громадянства цією дитиною.

він був виданий внаслідок обману, погрози, хабара, чи надання недостовірної або неповної інформації. Це може відбутися навіть, якщо наслідком є отримання особою статусу особи без громадянства, але протягом лише 5 років після надання статусу громадянина [19].

У Франції позбавити громадянства можна лише натуралізовану особу та тільки тоді, якщо вона при цьому не стане особою без громадянства. При цьому підставою можуть бути й акти, учинені особою до отримання громадянства цієї країни [17].

Хоча деякі автори стверджують, що позбавлення громадянства передбачене федеральним законодавством США (зокрема, главою 18 Зводу Законів США) [26], ретельний аналіз цих положень, на нашу думку, не дає підстав для такого висновку.

Зокрема, параграфи 2381 (державна зрада) та 2383 (повстання) Зводу Законів США у санкціях містять такий захід, як заборону займати відповідні посади¹, але аж ніяк не позбавлення громадянства.

Загалом, після тривалих дебатів США та Канада відмовилися і від регламентації інституту позбавлення громадянства на засадах, аналогічних тим, що діють у Великій Британії. Так, у США це можливо лише за бажанням особи. Крім того, у справі *Mendoza-Martinez* Верховний Суд США визнав неконституційним акт Конгресу, яким передбачалося позбавлення громадянства осіб, що покинули лави Збройних Сил під час війни та прирівняв такий захід до кримінального покарання, яке є незвичним, тобто порушує права людини [27].

Насамкінець нагадаємо, що Декретом ВЦВК від 13.04.1918 року “Про термін служби в Робітничо-селянській армії” за самовільне залишення лав армії до збігу відповідного терміну застосовувалося таке покарання, як “позбавлення прав громадянина Радянської республіки” [28], що, на нашу думку, не є тотожним позбавленню самого статусу громадянина.

Таким чином, наведений вище закордонний досвід дозволяє визначити певні фундаментальні риси інституту втрати громадянства внаслідок певної суспільно небезпечної поведінки в інших юрисдикціях, які варто взяти до уваги вітчизняному законодавцеві при розгляді відповідних законодавчих пропозицій:

По-перше, зазвичай, це стосується натуралізованих громадян.

По-друге, установлюється певний термін з моменту отримання громадянства, протягом якого це рішення може бути анульоване.

По-третє, припинення громадянства слід розглядати в комплексі всіх правових наслідків такого кроку, у тому числі для зв'язаних осіб, а також

¹ “...and shall be incapable of holding any office under the United States”.

у контексті впливу такого рішення на можливість здійснення функцій кримінальної юстиції (розслідування відповідних злочинів).

Підсумовуючи, зауважимо, що припинення громадянства в загропонованому вигляді на становитиме виключно кримінально-правового інституту (різновиду заходів кримінально-правового характеру). Про сумніви в його доцільності свідчать міжнародно-правові стандарти в цій сфері. Подальші ж дослідження мають стосуватися визначення дієвих заходів кримінально-правового характеру, здатних учинити достатній стримувальний вплив на потенційних злочинців та упередити вчинення нових злочинів проти основ національної безпеки.

Використана література:

1. Закон України “Про громадянство” від 18.01.2001 року № 2235-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – N 13. – Ст. 65.
2. Забезпечення єдності судової практики в кримінальних справах у контексті подій 2013 – 2014 років в Україні. – К. : ВАПТЕ, 2014. – 196 с.
3. Берзін П. С. Застосування заходів кримінально-правового впливу щодо юридичних осіб: проблеми генезису нового інституту кримінального права та прогноз наслідків його реалізації / П. С. Берзін, В. О. Гацелюк // Кримінальний процесуальний кодекс України 2012 р.: кримінально-правові та процесуальні аспекти: тези доповідей та повідомлень учасників Міжнародної науково-практичної конференції (19–20 вересня 2013 р.). – Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2013. – С. 27–36.
4. Горбачова І. М. Заходи безпеки в кримінальному праві (порівняльний аналіз) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук. спец. : 12.00.08 “Кримінальне право та криминологія; кримінальновиконавче право” / Ірина Михайлівна Горбачова. – О., 2008. – 18 с.
5. Гацелюк В. О. Про міждисциплінарний характер дослідження впливу інституту спеціальної конфіскації на теорію криміналізації суспільно небезпечних діянь / В. О. Гацелюк // Наука кримінального права в системі міждисциплінарних зв'язків: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 9-10 жовт. 2014 р. / редкол.: В. Я. Тацій (голов. ред.), В. І. Борисов (заст. голов. ред.) та ін. – Х. : Право, 2014. – С. 179–183.
6. Книженко О. О. Актуальні питання заходів кримінально-правового впливу / О. О. Книженко // Основні напрями розвитку кримінального права та шляхи вдосконалення законодавства України про кримінальну відповідальність: мат. міжнар. наук.-практ. конф., 11-12 жовтня 2012 р. – Х. : Право, 2012. – С. 243–246.
7. Козаченко О. В. Кримінально-правові заходи: культурно-антропологічний вимір : [монографія] / Олександр Васильович Козаченко. – Миколаїв : Іліон, 2011. – 504 с.
8. Куц В. М. Щодо перспективи запровадження в Україні кримінальної відповідальності юридичних осіб / В. М. Куц, Я. О. Триньова // Вісник Кри-

мінологічної асоціації України : мат. Всеукраїнської наук.-практ. конф., присвяченої 20-річчю заснування кафедри кримінального права та кримінології ХНУВС 12 травня 2012 р. "Актуальні сучасні проблеми кримінального права та кримінології у світлі реформування кримінальної юстиції" / МВС України ; ХНУВС, КАУ. – Х. : Золота миля, 2012. – Т. 1. – С. 34–37.

9. Палій М. В. Несанкціонований вид покарання в санкціях Кримінального кодексу України / М. В. Палій, Є. С. Назимко // Актуальні проблеми кримінального права та кримінології : мат. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Донецьк, 24 квітня 2009 р.) / Донецький юридичний інститут ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка. – Донецьк, "Норд Комп'ютер", 2009. – С. 74–75.

10. Пунигов А. С. Цели иных мер уголовно-правового характера / А. С. Пунигов // Кримінальний кодекс України 2001 р.: проблеми застосування і перспективи удосконалення : мат. міжнар. наук.-практ. конф. 13–15 квітня 2007 р. : у 2 ч. – Л.: Львівський держ. ун-т внутр. справ, 2007. – Ч. 2. – С. 273–276.

11. Сотніченко В. С. Теоретичні моделі кримінальної відповідальності юридичних осіб та техніко-юридичні засоби їх запровадження / В. С. Сотніченко // Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України : Збірник наукових статей. – Випуск 29. – Івано-Франківськ : Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2012. – С. 228–229.

12. Фріс П. Л. До питання про підстави застосування кримінально-правових заходів безпеки / П. Л. Фріс // Актуальні проблеми кримінального права та кримінології : мат. всеукр. наук.-практ. конф. (м. Донецьк, 24 квітня 2009 р.) / Донецький юрид. інститут ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка. – Донецьк, "Норд Комп'ютер", 2009. – С. 32–36.

13. Шпіляревич В. В. Деякі питання дослідження напрямів протидії злочинності кримінально-правовими заходами безпеки / В. В. Шпіляревич // Теоретичні та прикладні проблеми сучасного кримінального права : мат. II Міжнар. наук.-практ. конф., м. Луганськ, 19–20 квітня 2012 р. / упоряд. : Є. О. Письменський, Ю. Г. Старовойтова ; МВС України, Луганський держ. ун-т внутр. справ ім. Е. О. Дідоренка. – Луганськ : РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2012. – С. 585–588.

14. Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо припинення громадянства України осіб, котрі вчинили злочини проти основ національної безпеки України // http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=52759.

15. Закон України "Про приєднання України до Конвенції про скорочення безгромадянства" від 11.01.2013 р. № 22-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2014 р. – № 10. – Ст. 100.

16. Письменський Є. О. Інститут судимості в кримінальному праві України : монографія ; МВС України, Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е. О. Дідоренка / Є. О. Письменський, Луганськ : РВВ ЛДУВС, 2009. – 216 с.

17. Електронний ресурс. – Режим доступу : <http://www.enacting-citizenship.eu/index.php/global/download/deliverables/WP4D3.pdf/>.

18. Електронний ресурс. – Режим доступу : http://eudo-citizenship.eu/docs/policy_brief_loss.pdf.
19. Електронний ресурс. – Режим доступу : <http://www.enacting-citizenship.eu/index.php/global/download/deliverables/WP4D4.pdf/>.
20. Електронний ресурс. – Режим доступу : <http://www.ilpa.org.uk/data/resources/25900/14.03.00-CSGG-DeprivationCitizenshipIntLawFinal-2.pdf>.
21. Електронний ресурс. – Режим доступу : <http://www.parliament.uk/briefing-papers/SN06820.pdf>.
22. Електронний ресурс. – Режим доступу : <http://www.opensocietyfoundations.org/sites/default/files/factsheet-clause60-03112014.pdf>.
23. Електронний ресурс. – Режим доступу : https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/277578/Factsheet_15_Deprivation.pdf.
24. Електронний ресурс. – Режим доступу : <http://www.enacting-citizenship.eu/index.php/global/download/deliverables/WP4D2b.pdf/>.
25. Електронний ресурс. – Режим доступу : http://www.hhrf.org/kisebbsegkutatas/mr_03/cikk.php?id=1231.
26. Кубанцев С. П. Основные виды наказания в США : [Электронный ресурс] / С. П. Кубанцев. – Режим доступа : <http://www.lawmix.ru/comm/2462/>.
27. Електронний ресурс. – Режим доступу : <http://www.law.utoronto.ca/documents/conferences2/Constitutionalism09-Lavi.pdf>
28. Електронний ресурс. – Режим доступу : <http://www.rae.ru/forum2012/319/3133>.

УДК 343.35

Ю.В. Герасимчук

**СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНЕ ПІДҐРУНТЯ
КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ
ЗА ПІДКУП УЧАСНИКІВ ТА ОРГАНІЗАТОРІВ
ПРОФЕСІЙНИХ СПОРТИВНИХ ЗМАГАНЬ**

Статтю присвячено проблемам корупції у спорті. Досліджено підґрунтя криміналізації підкупу учасників та організаторів професійних спортивних змагань.

Ключові слова: *підкуп, спортивні змагання, учасники, організатори, криміналізація.*

Статья посвящена проблемам коррупции в спорте. Исследованы основания криминализации подкупа участников и организаторов профессиональных спортивных соревнований.

Ключевые слова: *подкуп, спортивные соревнования, участники, организаторы, криминализация.*

The article deals with the problems of corruption in the sport. The basic elements of criminalization of bribery of participants and organizers of professional sporting events are studied.

Key words: *bribery, sporting events, participants, organizers, criminalization.*